

# Anne Marie Rechendorff og Andreas Marklund

---

Anne Marie Rechendorff, mag.art. i kunsthistorie, museumsinspektør ved Post & Tele Museum. Redaktør af: Jensen, Erik 2013: *Danmarks nationale frimærkeskat*. Skrifter fra Post & Tele Museum 8.

Andreas Marklund, Ph.d. i historie, forskningskoordinator ved Post & Tele Museum. Har i mange år forsket om svenske og danske nationale identiteter, fra 1700-tallets begyndelse til vores egen tid. Tidligere har han blandt andet udgivet: "Under the Danish Cross: Flagging Danishness in the years around World War II" (*Scandinavian Journal of History*, 2013:1)

Forfatterne retter en stor tak til overinspektør Erik Jensen ved Post & Tele Museum (PTM) for kyndige kommentarer samt til frimærkekøksper Bruno Nørdam for hjælp med billedmaterialet.

---

## AT VISUALISERE EN NATION

### Frimærket og det nationale i mellemkrigstidens Danmark

*Artiklen er en kulturhistorisk undersøgelse af de visuelle fortællinger om nationen og det nationale på mellemkrigstidens danske frimærker. Fokus er indstillet på de store designkonkurrencer, hvor både kunstnere og helt almindelige borgere blev opfordret til at indsende egne forslag til nye nationale frimærkemotiver.*



Udformningen af de danske frimærker er ikke et emne, som umiddelbart skaber overskrifter i vore dage, men i mellemkrigstiden var det genstand for en heftig debat i landets aviser og tidsskrifter. Ikke blot menigmand, men også kunstnerisk kyndige personer, beklagede sig såvel over frimærkernes design som de motiver, der blev valgt til de nationale udgivelser.<sup>1</sup> Fx fik det royale jubilæumsfrimærke, som Post- og Telegrafvæsenet lanserede i forbindelse med Christian X's 60-årsdag en hård medfart. Tre sigende avisoverskrifter fra efteråret

---

<sup>1</sup> Se f.eks. *B.T.*, „Nu faar vi nye Frimærker!“, den 21. januar 1931; *Dagens Nyheder*, „De grimme Frimærker bekæmpes“, 8. oktober 1930; *Politiken*, ”Protest mod de nye Kongefrimærker“, 7. oktober 1930.



III. 1: Det udsældte kongefrimærke, udgivet i 1930.  
PTM (dk-0186)<sup>2</sup>

1930 er „Protest mod de nye Kongefrimærker“ (*Politiken*); „De grimme frimærker bekæmpes“ (*Dagens Nyheder*); og „De hæslige ny Frimærker“ (*Lolland-Falsters Stiftstidende*). Aftenavisen B.T. var tilmed bekymret over, at kongefrimærket ville „bibringe Udlandet det Indtryk, at Danmark var et fattigt, forarmet Land“.<sup>3</sup> Ifølge B.T. var der brug for nye og mere turistegnede motiver, der tog udgangspunkt i det danske nationallandskab: „Og disse Frimærker gav paa ny Anledning til Krav om at faa Frimærker med udvalgte typiske danske Landskaber, der kan propagandere for vore Seværdigheder og lokke Turister til.“

Imidlertid var det ikke kun motiver med det kongelige kontrafej, der fik debattens bølger til at gå højt. I november 1937, efter at Post- og Telegrafvæsenet havde afvist et forslag til nyt frimærke fra Turistforeningen for Danmark, konkluderede *Berlingske Aftenavis*, at: „En af de sværeste Ting at opnaa Enighed om i dette Land, er uden Tvivl Valget af et Frimærke.“<sup>4</sup>

Formålet med denne artikel er at undersøge, hvordan frimærket har visualiseret Danmark og „det typisk danske“. Vi har valgt at afgrænse os til situationen i 1930'erne: en periode hvor et frimærke godt kunne blive førstesidestof i pressen, men hvor utilfredsheden med de officielle serier samtidig var så stort, at der uafhængigt af postvæsenet blev udskrevet private designkonkurrencer, hvor befolkningen inviteredes til at indsende forslag til nationale frimærkemotiver. Undersøgelsen fokuserer på den offentlige diskurs, således som denne kom til udtryk i aviser og tidsskrifter, men det bør nævnes, at kildematerialet rummer indikationer på, at misfornøjelsen med frimærkerne var temmelig udbredt i mellemkrigstidens danske samfund. Fx skrev Erik C. Nissen, en udover navnet anonym person, i et klagebrev til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, at:

2 Betegnelsen henviser til Post & Tele Museums frimærkedatabase, som kan ses på: <http://frimaerker.ptt-museum.dk/>

3 B.T., „Nu faar vi nye Frimærker!“ 21. januar 1931.

4 *Berlingske Aftenavis*, „Generaldirektør Mondrup forkaster Turistforeningens Forslag til et Turistfrimærke“, den 12. november 1937.

„Det er, saavidt mig bekendt, den almindelige Mening, at de fleste af de Frimærketyper, Danmark har udgivet, har været endog usædvanlig grimme eller ukunstneriske, ikke mindst den nuværende Type [...]“<sup>5</sup>

Henvisninger til „den almindelige Mening“ er naturligvis altid problematiske i en videnskabelig undersøgelse, men det er en kendsgerning, at der i Post Danmarks administrative arkiv er adskillige klager over frimærkernes udformning, stammende fra netop 1930'erne. En af dem der skrev, var direktøren for Magasin, Svend Bøgelund-Madsen. I et brev til Ministeren for Offentlige Arbejder, dateret den 18. januar 1938, bekendtgjorde han sin mening om, at „ikke alene Postvæsenet, men også andre af Samfundets interesserede parter“ burde involveres i „de Drøftelser og det Arbejde“, som gik forud for udgivelsen af nye frimærker.<sup>6</sup> Gennem at inddrage bredere segmenter af samfundet i selve designprocessen ville man, ifølge Bøgelund-Madsen, mindske risikoen for kritik og konflikter, og „det bedste resultat kunne naas“.<sup>7</sup>

Debatten om udformningen af de danske frimærker synes i høj grad at bunde i en konflikt mellem forskellige fortællinger om nationen og dets værdier. Vores tese er derfor todelt. For det første mener vi, at periodens danske frimærker fungerede som vigtige nationale symboler, idet de tilbød et fokus for fortællinger og debatter om det nationale og dets bestandsdele. Men samtidig indikerer de samme debatter, at frimærkerne primært udgjorde en visualisering af den statslige elites fortællinger om nationen – og at der forelå en diskrepans mellem disse og de fortællinger, som almindelige brugere nærede omkring „det typisk danske“.

---

## Forskning om frimærker og national ikonografi

Der er gennem tiden skrevet en omfattende mængde bøger, der behandler frimærket som emne. Størstedelen af litteraturen er dog skrevet med et filatelistisk eller snævert posthistorisk fokus. Dette gælder både for Danmark og udlandets vedkommende.<sup>8</sup>

I de sidste tredive år er man imidlertid også begyndt at interessere sig for frimærker indenfor den akademiske forskning. Historikere, politologer, kulturgeografer og nationalismeforskere har analyseret frimærket som statsligt kommunikationsmedium og prøvet at indkredse dets samfundsmæssige betydning.

---

5 Brev fra Erik C. Nissen til Generaldirektoratet for Post- & Telegrafvæsenet, 20. maj 1933. Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.1. 1923 – 33. PTM.

6 På dette tidspunkt hørte Post- og Telegrafvæsenet under Ministeriet for Offentlige Arbejder.

7 Brev fra S. Bøgelund-Jensen, Magasins daværende direktør, til ministeren for offentlige arbejder, N. Fisker. 18. januar 1938. Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.6. 1902 – 1929 – 1938. PTM.

8 Eksempelvis Blüdnikow 1993; Benfield og Nørdam 2004, 2011, 2013; Brühl 1985.

Historikeren Donald M. Reid publicerede allerede i 1984 den programmatisk artikel „The symbolism of Postage Stamps: A Source for the Historian“, der forfægter en empirisk inkorporering af frimærket som kilde til „the mainstream of history“. Ifølge Reid skal frimærker forstås som „bearers of symbols, as a part of a system of communication“, og de udgør således et ypperligt materiale for historikere, som interesserer sig for statslig propaganda og symbolske meddelelser „which governments seek to convey to their citizens and to their world“.<sup>9</sup>

Der er staten og det styrende regime, der står i centrum for Reids analyse. Relationen til de almindelige borgere – modtagerne af regimets symbolske beskeder – nævnes kun i generelle og meget tentative vendinger. Men på trods af, at Reid altså arbejder med et tydeligt „top-down“-perspektiv, stiller han interessante, kommunikationsteoretiske spørgsmål, der peger hen mod brugerne og vigtigheden af også at reflektere over den folkelige reception eller reaktion.<sup>10</sup>

Forskere, som har arbejdet med frimærkets ikonografi, fremhæver ofte, at det er et medium med usædvanlig bred spredning. Ligesom mønter og pengesedler indeholder frimærket visuelle fortællinger, der utvivlsomt når ud til almindelige borgere – og som møder dem i den jævne og almindelige dagligdag. Den britiske nationalismeforsker, Michael Billig, nævner således frimærker i sin analyse af det, han kalder „banal nationalism“: diskrete men allesteds nærværende symboler, „unwaved flags“, der uafbrudt minder os om vores nationale tilhørighed og de værdier, som anses for at høre dertil.<sup>11</sup> Med udgangspunkt i Billig – og socialantropologen Benedict Andersons teori om nationen som *forestillet fællesskab* – har kulturgeograferne Pauliina Raento og Stanley D. Brunn foretaget en dybtgående analyse af de frimærker, som blev udgivet i Finland mellem selvstændigheden i 1917 og årtusindskiftet 2000. Undersøgelsen fastslår, at frimærket har udgjort en overset men også fundamental bestandsdel af det moderne samfunds visuelle kultur. Desuden er det et medium med „considerable nation-building power“, der kan siges at implementere „the state’s official outlook in the everyday life of ordinary citizens“.<sup>12</sup> Ligesom Reid betoner de altså den statslige aspekt af frimærkets ikonografi. Frem til kommerialiseringen af det finske postvæsen udgjordes motiverne nærmest udelukkende af elitære tolkninger af finsk national identitet. Ikonografien blev gradvist bredt ud efter anden verdenskrig, men det var først i 1900-tallets sidste decennium – da almindelige borgere blev involveret i selve designprocessen – at afstanden mellem statslige og folkelige elementer begyndte at krympe på de finske frimærker. Således konkluderer de, at udviklingen i Finland

---

9 Reid 1984, 223.

10 *Ibid.*, 224, 244.

11 Billig 1995, 1 – 9.

12 Raento & Brunn 2005, 145.

er gået fra „patriotic paternalism and emphasis on leadership“ til en „softer and more inclusive image of the state“. <sup>13</sup>

Brunns og Raentos resultater er særdeles interessante for den foreliggende undersøgelse, idet de ikke kun tydeliggør frimærkets betydning som nationalmytologisk medium, men også den potentielle konflikt eller afstand mellem staten og frimærkets almindelige brugere. Ja, de konkluderer faktisk, at de konflikter og kontroverser, der har verseret omkring frimærkeudgivelserne i et specifikt land, udgør et lovende forskningsområde for fremtidige studier. I sammenhængen efterlyser de også undersøgelser, der sætter fokus på de kommittéer og individer – „the gatekeepers in the process“ – der historisk har været ansvarlige for design og motivvalg. <sup>14</sup>

De hovedansvarlige „gatekeepers“ i det danske tilfælde udgjordes i 1930'erne af ministeren for offentlige arbejder, Niels Fisker, og ikke mindst generaldirektøren for Post og Telegrafvæsenet, Christen Mondrup. At den sidstnævnte var yderst bevidst om sin nøglerolle fremgår af et interview, som *Politiken* bragte i forbindelse med proteststormen mod ovennævnte kongefrimærke. Generaldirektøren blev konfronteret med den verserende kritik om „at Postvæsenet egenmægtigt afgør, hvorledes et Frimærke skal se ud“ og spurgtes om, hvorfor der ikke blev udskrevet „en offentlig Konkurrence“. På dette svarede Mondrup:

„Ja, nu maa det ikke glemmes, at Frimærket først og fremmest er et *postalt Frigørelsesmiddel*, og det er derfor os, der bestemmer, hvorledes det skal se ud. Den Ret giver vi ikke fra os, men vi tager gerne mod gode Raad!“ <sup>15</sup>

Besvarelsen vil blive uddybet senere i undersøgelsen, men den viser tydeligt, at hvis vi vil blive klogere på frimærkernes ikonografi og visuelle fortællinger, er det centralt at grave dybere i de bagvedliggende beslutninger omkring design, motiver og tegnere. Hvem sad med i bedømmelsesudvalget ved de enkelte frimærkeudgivelser, og hvilke interesser har på den måde været i spil? Denne indgang til emnet underbygges endvidere af politolog Henio Hoyo ved *European University Institute* i Firenze, som har beskæftiget sig med netop beslutningsprocessen bag frimærkemotiverne fra en bred kulturhistorisk vinkel. Han pointerer, hvorledes en analyse af selve beslutningsprocessen kan bidrage med at synliggøre de parter og politiske interesser, der måtte være i spil i forbindelse med valget af nye frimærkemotiver og dermed den måde, frimærket repræsenterer et givet land på. <sup>16</sup>

Hvad så med den danske forskning på området? Mens det tryktekniske er blevet beskrevet i adskillige filatelistiske værker, er ikonografien og beslutningspro-

---

13 *Ibid.*, 152.

14 *Ibid.*, 160.

15 *Politiken*, 8. oktober 1930.

16 Hoyo 2010, s. 78, 81.

cessen mere oversete emner. To filatelisten, som er værd at fremhæve i denne sammenhæng, er danskeren Bruno Nørdam og amerikaneren William R. Benfield, der som nogle af de få har beskæftiget sig med de danske frimærkers tilblivelse og udarbejdet et omfattende katalog i tre bind over ubenyttede danske frimærkeforslag.<sup>17</sup> Dette er et meget brugbart opslagsværk, indeholdende et væld af faktuelle oplysninger om netop dette ikke benyttede materiale. I kraft af sin egenskab af filatelistisk katalog og opslagsværk savner det imidlertid videnskabelige og mere generelle kulturhistoriske overvejelser.

Etnolog og kulturhistoriker Inge Adriansen har som en af de få behandlet frimærket ud fra en kulturhistorisk synsvinkel.<sup>18</sup> Hendes magistrale tobindsværk fra 2003 om Danmarks nationale symboler indeholder et kapitel om frimærkets betydning for den nationale identitetsdannelse fra midten af 1800-tallet til år 2000. Kapitlet, der bevæger sig på et højt, makrohistorisk niveau, fokuserer på frimærkernes motivunivers og deres fremstilling af nationen og dansk kulturarv.<sup>19</sup> En af hendes teser er, at frimærket kan bygge bro i samfundet ved hjælp af motiver, der emnemæssigt dækker hele landet. Adriansen konkluderer således, at Danmarks frimærkeudgivelser „[...] afspejler i høj grad de almindelige forestillinger om det fælles danske“<sup>20</sup> – en påstand som i lyset af ovennævnte debat i den danske mellemkrigstid samt resultaterne i Raento og Brunns undersøgelse fremstår en smule tvivlsom.

Den akademiske frimærkeforskning er altså temmelig mager i Danmark, til gengæld er der flere studier af ikonografien på de danske pengesedler. Penge har naturligvis en lang forhistorie som medium for fyrstelig og statslig propaganda, men i 1800-tallet blev de efterhånden, ligesom frimærker, udviklet til en form for nationale symboler, med en ikonografi som fremhævede nationale fortællinger og forestillede nationale særtræk.<sup>21</sup> Den danske historiker, Anders Ravn Sørensen, har skrevet flere artikler om emnet, blandt andet om de fire seddelkonkurrencer som blev afholdt mellem 1908 og 2007. Han demonstrerer, at der altid var „to forskellige og modsatrettede opfattelser af typisk danske værdier“ på spil omkring udgivelserne af nye pengesedler.<sup>22</sup> Den ene, som Sørensen kalder „den officielle“, hældede til „klassiske nationalromantiske tableauer“, mens den anden forbandt det danske til mere jævne og samtidige motiver såsom fødevarer, moderne fiskerbåde eller mennesker optaget af praktiske gøremål. Nationalbanken har altså været nød til at finde en balance mellem flere forskellige og ofte genstridige fortællinger, men har i praksis næsten altid valgt motiver af den før-

---

17 Benfield og Nørdam 2004, 2011, 2013.

18 Men se også Claussen 2010.

19 Adriansen 2003, s. 279 - 288.

20 *Ibid.*, 279.

21 Se fx Adriansens kapitel om penge som national symbol i Danmark. *Ibid.*, 255 - 271.

22 Sørensen 2013, 118.

ste, mere konservative slags.<sup>23</sup> Kunsthistorikerne Pernille Leth-Espensen og Lone Koefoed Hansen drager en lignende konklusion i deres *case study* af seddeldesignkonkurrencen i 2006/2007. De karakteriserer det vindende forslag af kunstneren Karin Birgitte Lund som stilistisk konservativt, præget af guldalderens nationalromantiske fortællinger om danskheden som tidløs og bundet til jorden.<sup>24</sup>

Ifølge Sørensen kan Nationalbankens konservative valg forklares ved hjælp af begrebet *legitimitet*. For en seddeludgivende institution som Danmarks Nationalbank er det nødvendigt at knytte an til symboler og værdier, der opfattes som legitime i den bredere samfundsdebat, ellers trues pengesedlernes troværdighed som statsligt sanktioneret betalingsmiddel.<sup>25</sup> Legitimitet er imidlertid en kompleks størrelse, idet moderne centralbanker ofte har at gøre med, hvad Sørensen i en engelsksproget artikel betegner som „a heterogenous constituency with conflicting perceptions of the national community“. Derfor kræves en delikat balancegang, hvor der også skal tages stilling til det internationale publikum, idet pengesedler, ligesom frimærker, også fungerer som symbolske ambassadører for det specifikke udgiverland.<sup>26</sup>

Legitimitetsbegrebet fremstår særdeles velegnet også for en analyse af frimærkets ikonografi. Der er mange historiske og funktionelle ligheder mellem pengesedlernes og frimærkernes visuelle elementer. Vi husker generaldirektør Mondrups udsagn om, at frimærkets funktion som „postalt frigørelsesmiddel“ berettigede hans vetoret på designområdet: et udsagn som indikerer, at legitimitet og statslig troværdighed var højprioriterede kriterier for postvæsenet. *Legitimitet* vil således blive brugt som en del af undersøgelsens analytiske arsenal, og vi vil fokusere på de private og offentlige designkonkurrencer, som fandt sted i 1930'ernes Danmark – med perspektivering til de officielle frimærker, som blev udgivet i perioden. Et centralt tema vil være diskussionen omkring motivvalget, herunder godkendelsesprocessen. Hvilke motiver blev henholdsvis valgt og forkastet og hvorfor? Hvem var hovedaktørerne? Hvornår og hvorfor blev der udskrevet private konkurrencer uafhængigt af postvæsenet, og hvilke motiver var i spil her?

Teoretisk tager vi afsæt i Billigs og Anderssons teorier om national identitetsdannelse. Et centralt udgangspunkt er, at nationen skal forstås som et *forestillet fællesskab*, således som Anderson argumenterer for i klassikeren *Imagined Communities*. Ifølge Anderson er individet i det moderne samfund flettet ind i et forestillet nationalt fællesskab gennem forbrug af lettilgængelige massemedier, som spreder fortællinger og billeder af dette fællesskab.<sup>27</sup> Anderson nævner ikke

---

23 *Ibid.*, 137-139

24 Leth-Espensen & Koefoed Hansen 2009, 157. Se også Marklund 2014.

25 Sørensen 2014, 2 - 3.

26 *Ibid.*, 8. Frimærkerne status som symbolske ambassadører behandles senere i den foreliggende analyse, men det bliver også nævnt i Jensen 2013, 55.

27 Anderson 2006, 33ff.

frimærker i sin analyse, men med udgangspunkt i Billig, Raento og Bruun mener vi, at frimærket har udgjort et væsentligt kommunikationsmedium for statsligt sanktionerede fortællinger om nationen.

Ifølge den irske sprog- og semiotikforsker David Scott – som i midten af 1990'erne foretog en omfattende undersøgelse af europæisk frimærkedesign – er der to essentielle kriterier, som et frimærkes ikonografi skal opfylde. For det første skal det helt prosaisk identificere ophavslandet og prisen for den postale forsendelse (portoen), men det har også en repræsentativ funktion i forhold til det aktuelle land og må derfor indeholde „a symbolic representation of the country in traditionally recognisable terms“. Scott karakteriserer derfor frimærket som et nationalt ikon, der såvel afbilder („represents“) som aktivt befordrer („promotes“) nationale identitetsforestillinger.<sup>28</sup>

I foreliggende analyse vil vi undersøge, hvordan disse symbolske repræsentationer – som vi benævner *visuelle fortællinger* – har bidraget til den nationale identitetsdannelse i Danmark. Modsat Anderson er vi imidlertid interesseret i at belyse de forskelligheder, som eksisterede omkring definitionerne af det nationale. Derfor er vi også inspireret af Sørensens analyse, idet han fremhæver, hvorledes de seddeludgivende institutioner har været tvunget til at forhandle mellem forskellige narrative positioner i deres valg af motiver og ikonografiske elementer.

---

### Fra Post & Tele Museums gemmer

Undersøgelsen bygger primært på kildemateriale fra Post Danmarks arkiv over journalsager vedrørende frimærkefremstilling, som i dag er opbevaret på Post & Tele Museum.<sup>29</sup> Materialet, der er en temmelig uhomogen størrelse, indeholder korrespondancer mellem Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, kunstnere og øvrige involverede parter, skitse materiale og forslag til frimærkemotiver, reaktioner fra befolkningen såvel som avisudklip med relation til pågældende udgivelse. Således omfatter materialet en mængde interessante oplysninger, der kan belyse modtagelsen af de nye frimærker fra både publikums og Post- og Telegrafvæsenets side. Dog er der desværre stor forskel på, hvor meget materiale der er bevaret for de enkelte udgivers vedkommende, og nogle er således bedre repræsenteret end andre.

En anden central kilde findes i arkitekt Peder Pedersens personlige samling, som i dag tilhører Post & Tele Museum. Pedersen var flittig til at deltage i frimærkekonkurrencer, men fik dog i sidste ende kun udgivet et enkelt frimærke, nemlig

---

<sup>28</sup> Scott 1995, 6ff.

<sup>29</sup> Det administrative arkiv vedrørende fremstilling af danske frigørelsesmidler siden 1851 opbevares på Post & Tele Museum med Rigsarkivets tilladelse.



det såkaldte kræftfrimærke i 1929.<sup>30</sup> Samlingen indeholder mange af Pedersens skitser og rentegninger samt avisudklip om 1930'ernes frimærkekonkurrencer.

Derudover har vi benyttet dagblade og tidsskrifter som vinduer til periodens offentlige diskurs. Dette materiale udgør en uvurderlig kilde til belysning af mellemkrigstidens debatter om frimærker samt de mange private frimærkekonkurrencer. Imidlertid drejer det sig også om et særdeles omfattende kildemateriale, og der eksisterer en mængde interessante debatindlæg, som ikke er medtaget i denne undersøgelse, men med fordel kunne inddrages i et videre studium af emnet.

---

## Motiverne på de officielle danske særfrimærker

Det var den 12. september 1912, at Danmark fik sit første såkaldte særfrimærke. Det var dobbelt så stort som alle tidligere danske udgivelser, og billedmotivet udgjordes af Centralpostbygningen i Tietgensgade, der blev indviet i slutningen af samme måned. Den nye frimærketype blev indført med tydelig inspiration fra udlandet, og den kendetegnedes ved typisk at blive udgivet i forbindelse med markering af et jubilæum eller en mærkedag.<sup>31</sup>

Særfrimærket gav mulighed for flere udgivelser og et langt større motivunivers end tidligere perioders dagligseriemærker, der var af en mere permanent karakter.<sup>32</sup> Frem til 1912 var motiverne på de danske frimærker koncentreret om en udpræget statslig ikonografi såsom rigsregalier, heraldiske våben og kongeportrætter.<sup>33</sup> På visse men ikke alle ældre frimærker havde der også været et diskret, stiliseret posthorn, som naturligvis repræsenterede postvæsnet.<sup>34</sup>

Med særfrimærket og de motivmæssige muligheder, der heraf fulgte, tiltog en allerede eksisterende debat om frimærkets status og funktion ud over at være et „postalt frigørelsesmiddel“. I 1922 bragte bladet *Skønvirke* en kritisk artikel om frimærkets potentiale som kunstnerisk medium. Forfatteren beklagede, at frimærket ikke i højere grad blev behandlet som kunstværk *en miniature* og fremhævede mediets mange muligheder og overlegenhed i forhold til andre grafiske

---

30 Daugaard 2012.

31 I den engelsksprogede filatelistiske forskning taler man om særfrimærker som commemoratives, mens dagligmærker heder definitives. Se fx Jones 2001, 404.

32 Se også Scott 1995, 8f.

33 Her bør det imidlertid også nævnes at Danmark i 1905 fik en ny type af dagligseriemærke, det såkaldte bølgelinjemærke, hvor ikonografien udgjordes af elementer fra rigsvåbnet (løver, hjerter og kongekrone) samt tre bølgelinjer der skulle repræsentere Øresund, Storebælt og Lillebælt. Jensen 2013, s. 41.

34 I sammenhængen er det således ganske bemærkelsesværdigt at det netop var postvæsnetets eget hovedsæde der kom i fokus på landets første særfrimærke – et motivvalg, der næsten synes at kalde på sin egen undersøgelse.



Ill. 2: Danmarks første særfrimærke, udgivet i 1912.  
PTM (dk-0067)

frembringelser, dels i oplagsstørrelse, dels i dets udbredelse og verdensomspændende rækkevidde.<sup>35</sup> ”Hvorfor er den postale grafik så lidt æstetisk tilfredsstillende?” spurgte artikelforfatteren<sup>36</sup> – og han var ikke ene om at rejse dette spørgsmål. Også anerkendte kunstnere og kunstkritikere involverede sig i debatten om de danske frimærkers æstetiske beskaffenhed, eksempelvis kunsthistoriker og -kritiker, professor Wilhelm Wanscher samt kunstner og professor Joakim Skovgaard, der var fortaler for inddragelse af en kunstnerisk kyndig jury i designprocessen.<sup>37</sup>

Det var imidlertid ikke kun frimærkets kunstneriske potentialer, der var under debat. Ligesom i tilfældet med de danske pengesedler førtes der en diskussion i mellemkrigstidens Danmark om frimærkets værdi som internationalt reklamemedium for landets turist- og eksportindustri. I det tidligere nævnte brev fra direktøren for Magasin til ministeren for offentlige arbejder, brugtes dette eksplicit som argument for, at Postvæsenet burde inddrage flere af samfundets ”interesserede parter” i drøftelserne af kommende frimærkemotiver:

„Jeg fandt, at det maaske vilde være rimeligt at betragte Frimærkerne som smaa Reklameplakater for Danmark ved at slaa til Lyd dels for det, vi har at sælge – altsaa for vore Landbrugs- og Industriprodukter, derunder Skibsbyggeriet, og dels for vore Turistattraktioner.“<sup>38</sup>

Lignende holdninger kom til udtryk, da *Politiken* i efteråret 1930 arrangerede en national frimærkekonkurrence, uden om Postvæsenet og de officielle kanaler – noget der vil blive udbyttet i næste afsnit. Mange af de indkomne forslag havde helt nye typer af motiver med fx almuemiljøer, søfartsscenerier og danske landskaber, og underbyggede derved frimærkets værdi som komprimeret reklameplakat for Danmark.

Men på trods af de nye muligheder, som særfrimærket førte med sig, var Post- og Telegrafvæsenets udgivelsespolitik yderst restriktiv i løbet af hele mellemkrigstiden.<sup>39</sup> Generalsekretær Holnagel-Jensen slog tonen an, når han efter afvisningen

35 *Skønvirke* 1922, 65 ff.

36 *Ibid.*, 66.

37 *Politiken*, „Kræftfrimærket“, 5. marts 1929; *Politiken*, „De grimme Penge i skarp Belysning“, 14. juli 1934.

38 Brev fra S. Bøgelund-Jensen, Magasins daværende direktør, til ministeren for offentlige arbejder, N. Fisker. 18. januar 1938. Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.6. 1902-1929-1938. PTM.



Ill. 3: Frimærkeserie udgivet i 1936, i anledning af 400-året for reformationen i Danmark. PTM (dk-0229, dk-0231 & dk-0233)

af et forslag til nyt særfrimærke med H. C Andersen-motiv udtalte til *Randers Amtsavis*, at: „Vi udsteder kun særlige Frimærker, når de har direkte berøring med Staten, eller er af samfundsbetydende Natur.“<sup>40</sup> Ligesom generaldirektør Monrads tidligere citerede udtale i *Politiken*, var dette en særdeles kraftfuld markering af frimærkets officielle og statslige kvaliteter. I egenskab af postalt frigørelsesmiddel kunne frimærket ikke forbindes med øjeblikkets smagsluner og lokale jubilæer, men udelukkende til bestående og „samfundsbetydende“ emner. Det er dog meget uklart hvad det sidstnævnte mere præcist dækkede over, ligesom det er uklart hvorfor H.C. Andersen ikke blev bedømt som betydningsfuld for det danske samfund, især fordi der i 1935 blev udgivet en særfrimærkeserie som markering af 100-året for udgivelsen af hans første eventyr. Motivudvalget på 1930'ernes særfrimærker var ellers temmelig begrænset og koncentreret om historisk-statslige motiver: Kongens mærkedage, store nationale begivenheder og danskere af internationalt format, eksempelvis kong Christian X's 60-års fødselsdag (1930) og 25-års regeringsjubilæum som monark (1937), 400-året for den danske reformation (1936) og 100-året for Bertel Thorvaldsens hjemkomst fra Rom (1938).

### Politikens frimærkekonkurrence

I løbet af 1930'erne fremkom der adskillige større og mindre frimærkekonkurrencer, udskrevet på eget initiativ – og uafhængigt af postvæsenet. Ingen af de private frimærkekonkurrencer udmøntede sig i udgivelsen af noget reelt frimærke, men de indikerer, at der eksisterede en relativt udbredt utilfredshed med postvæsenets styrende hånd på området. Således kan de også give et indblik i en noget bredere del af befolkningens ønsker til frimærket.

39 *Politiken*, „Pænt og enkelt, siger Hr. Mondrup“, 8. oktober 1930.

40 *Randers Amtsavis*, „Hvorfor H.C. Andersen-Frimærkerne Afvistes“, 22. november 1929.

Den 2. november 1930 udskrev *Politiken* en frimærkekonkurrence, som sammen med en konkurrence organiseret af *Berlingske Tidende* og *Berlingske Aftenavis* i 1937 hører til blandt periodens største og mest frie af slagsen. Konkurrencerne resulterede i henholdsvis godt 1200 og 1500 indkomne forslag, hvilket vidner om, at der var stor interesse for sagen.

*Politikens* konkurrence blev skudt i gang kun godt en måned efter udgivelsen af det tidligere nævnte royale jubilæumsfrimærke (Ill.1), der markerede monarkens 60-års fødselsdag. Dette såkaldte „kongemærke“ var faktisk et af de mest omdiskuterede danske frimærker i perioden. Det blev tegnet af kunstneren Axel P. Jensen, der stod bag adskillige af 1920'ernes frimærker – blandt andet det omdiskuterede karavel-mærke fra 1927 – og viser et portræt af Christian X.<sup>41</sup> Processen var hårdt styret fra postvæsenets side, da både farven og kongens portræt var givet på forhånd. Kunstnerens opgave handlede således udelukkende om at kreere den omkransende bort og tekst.<sup>42</sup> Desuden tyder det på, at opgaven udelukkende blev udbudt til Axel P. Jensen.<sup>43</sup>

Kongefrimærket fik altså en særdeles hård modtagelse og blev omtalt i skarpe vendinger i pressen, både i landsdækkende omnibusaviser som *Politiken* og *Dagens Nyheder* samt flere lokalaviser.<sup>44</sup> Endda i tyske aviser som *Hamburger Anzeiger* og *Berliner Tageblatt* rapporteredes der om den danske „briefmarkenkampf“.<sup>45</sup> Det var også i denne forbindelse, at B.T. bekymrede sig over at „Udlandet“ skulle få et forkert billede af Danmark („fattigt, forarmet“) og slog på tromme for mere turistegnede motiver med „typiske danske landskaber“.<sup>46</sup>

Udover de mange kritiske artikler og læserbreve i landets aviser, strømmede det ind med klagebreve til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet. Generaldirektør Mondrup og hans team lod sig imidlertid ikke påvirke synderligt af sagen. I et håndskrevet notat, dateret 28. oktober 1930, vedlagt et par klagebreve har nogen fra etatens ledelse noteret: „Disse 2 sygelige Udslag af den for Tiden grasserende smitsomme Frimærke-Hysteri kan formentlig passende henlægges.“<sup>47</sup> Også i det offentlige rum blev kritikken af frimærkerne afvist af postvæsenet. Mondrup udtalte i *Dagens Nyheder* den 6. oktober 1930, at de danske frimærker faktisk var både „[...] gode og ganske kønne“ – en i sammenhængen

---

41 Daugaard 2012.

42 *Dagens Nyheder*, „Kritikken af Frimærkerne“, 6. oktober 1930.

43 Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.1a 1925–31. PTM.

44 *Politiken*, „Protest mod de nye Kongefrimærker“, 7. oktober 1930; *Social-Demokraten*, „Nyt Frimærke“, 16. maj 1931; *Dagens Nyheder*, „De grimme Frimærker bekæmpes“, 8. oktober 1930; *Lolland-Falsters Stiftstidende*, „De hæslelige ny Frimærker“ 10. november 1930.

45 *Hamburger Anzeiger*, „Briefmarkenkampf in Dänemark“, november 1930 og *Berliner Tageblatt*, „Postwertzeichen“, 4. november 1930.

46 B.T., „Nu faar vi nye Frimærker!“, 21. januar 1931.

47 Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.1a 1925–1931. PTM.

temmeligt arrogant kommentar, som genererede en storm af indsigelser.<sup>48</sup> Og to dage senere kunne man i samme avis under overskriften „De grimme Frimærker bekæmpes“ læse, at „Det danske Publikum er aldeles ikke enig med Generaldirektøren.“<sup>49</sup>

*Politiken* tog debatten til sig og arrangerede altså en frimærkekonkurrence i november-december 1930, hvor det danske publikum frit kunne komme i tale. Formålet med konkurrencen var at vise, „[...] at danske Kunstnere *kan* tegne et smukt Frimærke [...]“<sup>50</sup> I modsætning til postvæsenets tilgang var konkurrencen åben for alle og betingelserne meget få: Såvel emne som format og farvevalg var frit. Et enkelt krav var dog, at der skulle indgå ordet „Danmark“ og en værdiangivelse på mærket.<sup>51</sup> Den 4. november 1930 blev der imidlertid tilføjet enkelte krav til konkurrencedeltagerne, eksempelvis med hensyn til formatet, således at de indkomne forslag var mere lig landets officielle frimærker og dermed mere direkte anvendelige for postvæsenet, hvis det efterfølgende skulle vise interesse for sagen.<sup>52</sup>

Blandt de indkomne godt 1200 forslag udpegede dommerkomiteen en vinder og præmierede desuden fire udkast.<sup>53</sup> Selve dommerkomiteen bestod af repræsentanter fra kunstens og filateliens verden samt en arkitektuddannet medarbejder ved *Politiken*: kunstner og professor Einar Utzon Frank fra Kunstakademiet, tegner Ernst Hansen, filatelist Vilhelm Jensen og faktor August Petersen, tegner Axel Nygaard og *Politikens* medarbejder, arkitekt Hakon Stephensen.

Alle indkomne forslag blev udstillet i Politikens Hus i december 1930, hvor publikum blev opfordret til at stemme på det mærke, de syntes bedst om. Således blev der kåret to vindere: En af dommerkomiteen og en af publikum. Resultatet af konkurrencen blev bekendtgjort 7. december 1930 i avisen.<sup>54</sup> Dommerkomiteen kårede maler Victor Jensens motiv med Jellingestenene som vinder, mens vinderen af publikumsafstemningen blev Poul E. Johansen og hans landmand der høster en hvedemark.<sup>55</sup>

I forhold til tidligere udgivne frimærker er motivet med den høstende landmand – publikums valg – det mest bemærkelsesværdige, idet det som noget nyt peger på landskabet som frimærkemotiv. På Danmarks officielle frimærker så landskabsmotivet for alvor først dagens lys i løbet af 1960'erne med Rasmus Nel-

48 *Dagens Nyheder*, „Kritikken af Frimærker“, 6. oktober 1930.

49 *Ibid.*, „De grimme Frimærker Bekæmpes“, 8. oktober 1930.

50 *Politiken*, „Frimærke-Konkurrencens Betingelser“, 4. november 1930.

51 *Ibid.*, „Kan vore Kunstnere tegne et Frimærke?“, 2. november 1930.

52 *Ibid.*, „Frimærke-konkurrencens betingelser“, 4. november 1930.

53 Benfield og Nørdam 2004, 73f.

54 *Politiken*, „Frimærke-Konkurrencens Resultat“, 7. december 1930.

55 *Ibid.*, „Det Frimærke Publikum valgte“, 17. december 1930.



III. 4: Publikums vinder i Politikens frimærkekonkurrence, 1930: Poul E. Johansens forslag.<sup>56</sup>



III. 5: Frimærke med landbrugsmotiv af Rasmus Nulleman, 1960. PTM (dk-0383)



III. 6: Udkast til 10 øres frimærke med springende hjort fra Politikens frimærkekonkurrence, 1930.<sup>57</sup>



III. 7: Udkast til 15 øres frimærke med sående landmand fra Politikens frimærkekonkurrence, 1930.<sup>58</sup>

lemanns Landbrugsmotiver fra 1960 og Fredningsserien, hvis første mærke udkom i 1962.<sup>59</sup>

Johansens forlæg er imidlertid ikke det eneste eksempel på, at landskabet var et ønsket frimærkemotiv blandt mellemkrigstidens brugere. Blandt de indsendte forlæg til *Politikens* frimærkekonkurrence er der flere eksempler på skildringer af bondesamfundet og udvalgte udsnit af den danske natur, eksempelvis afgrøder, springende hjorte og bondemænd ude i markerne.

Her bør det også nævnes, at publikums favorit med den høstende landmand i høj grad minder om den såkaldte „plovmand“ på den danske 500-kroneseddel, der havde været i brug siden 1910. Netop denne seddelsérie, der var fremstillet af kunstneren Gerhard Heilmann, havde ifølge de tidligere anførte undersøgelser

<sup>56</sup> Benfield og Nørdam 2004, 79. Det vides ikke, om den færdige tegning fortsat eksisterer.

<sup>57</sup> Benfield og Nørdam 2004, 90. Kunstner ukendt. Det vides ikke, om den færdige tegning fortsat eksisterer.

<sup>58</sup> *Ibid.*

<sup>59</sup> Daugaard 2012.



III. 8: Dommerkomiteens vinder i Politikens frimærkekonkurrence, 1930: Victor Jensens forslag.<sup>60</sup>

III. 9: Viggo Bangs „Danmarks beståen som kongerige i 1000 år“, 1953. PTM (dk-0346)



af Anders Ravn Sørensen de mest dagligdagsorienterede motiver af alle danske sedler der blev udgivet fra 1910 til 00'erne.<sup>61</sup> Således er det ikke helt umuligt, at mange af dem, som stemte i *Politikens* frimærkekonkurrence, opfattede landmanden som et velegnet motiv, idet det allerede var velkendt – og „hjemligt“.<sup>62</sup>

Men hvad så med Jellingstenene, det vil sige dommerkomiteens foretrukne frimærkemotiv? Udkastet viser et kanoniseret motiv og afspejler en mere klassisk symbolik og fortælling om nationen, koblet til såvel den nationalromantiske ikonografi som fortællingen om det 1000-årige danske monarki. Det ville formentlig godt kunne have fundet vej til et officielt frimærke allerede i 1930'erne, hvis der havde været et jubilæum eller en anden anledning til at gengive dem – på samme måde som eksempelvis Roskilde Domkirke og Kronborg Slot endte som motiv på Genforeningsmærkerne fra 1920.<sup>63</sup> I 1953 udkom således også et frimærke med den store Jellingesten, tegnet af den produktive frimærkekunstner Viggo Bang, i anledning af netop 1000-årsjubilæet for det danske kongerige.<sup>64</sup>

60 Benfield og Nørdam 2004, 75.

61 Sørensen 2013, 123f.

62 Også Inge Adriansen har skrevet om Heilmanns seddelserie fra 1908/1910 og hun mener at den "af mange [er] blevet opfattet som udtryk for noget meget dansk." Se Adriansen 2003, 263ff.

63 Daugaard 2012.

64 *Ibid.*



Ill. 10: Motiv fra serie udgivet i anledning af Christian X's 25 års regerings-jubilæum. PTM (dk-0240)

### Berlingskes frimærkekonkurrence

*Berlingskes* filatelistiske designkonkurrence mindede på mange måder om Politikens. Konkurrencen blev udskrevet af *Berlingske Tidende* og *Berlingske Aftenavis* den 23. maj 1937, blot 8 dage efter udgivelsen af endnu en frimærkeserie med fokus på Christian X, denne gang i anledning af monarkens 25-års regerings-jubilæum. Som det tidligere Christian X-mærke modtog serien megen kritik fra offentlighedens side, og det er nærliggende at antage, at dette har haft indflydelse på udskrivelsen af konkurrencen.<sup>65</sup>

Opgaven denne gang lød på, at hver deltager skulle indsende forslag til værdierne 5, 10, 15, 20, 25 og 30 øre, men derudover blev der givet ganske få retningslinjer.<sup>66</sup> Til deltagerens mange spørgsmål angående format, farve, symboler og tekst lød det:

„Vi kan dertil svare, at vi saa vidt muligt ikke ønsker at angive Retningslinjer. I samme Øjeblik antager det hele form af en bunden Konkurrence, og det er jo netop det, vi har villet undgaa ved at indbyde til den frie konkurrence“ [...] „Kunstnerne staar fuldstændig frit og kan lade Fantasien raade.“<sup>67</sup>

Konkurrencen indbragte omkring 250 serier og i alt ca. 1500 forslag.<sup>68</sup> Dommerkomiteen var sammensat af *Berlingske Tidende* og bestod af repræsentanter med

65 *Berlingske Tidende*, „Berlingske Tidende udskriver en Landskonkurrence om det bedste Sæt danske Frimærker“, 22. maj 1937; Benfield og Nørdam, 189 ff.

66 *Ibid.*, „Berlingske Tidendes Frimærkekonkurrence“, 4. juli 1937.

67 *Ibid.*, „Berlingske Tidendes Frimærke-Konkurrence“, 25. maj 1937.



en noget bredere baggrund end i eksemplet *Politiken*.<sup>69</sup> Både Post- og Telegrafvæsenet, Dansk Reklameforening, Københavns Philatelist Klub og Turistforeningen for Danmark var repræsenteret i dommerkomiteen. Komiteen bestod af generaldirektør Mondrup for Post- og Telegrafvæsenet, formand for Dansk Reklameforening direktør Svend Bøgelund-Jensen, gravør Wanstrøm, tegner Herluf Jensenius, der repræsenterede de københavnske blade, turistchef Mogens Lichtenberg fra Turistforeningen for Danmark, Litograf Henry Andreasen, formand for Københavns Philatelist Klub, overfaktor August Petersen og fra *Berlingske Tidende* redaktør Ivar Egebjerg og landsretssagfører Ricard. I dommerkomiteens sammensætning er der således som noget nyt lagt vægt på frimærkets værdi som reklameplakat for Danmark, og mange af konkurrencens indkomne forslag peger da også i denne retning.

Beslutnings- og udvalgsprocessen var noget anderledes organiseret end den havde været i *Politiken*. Blandt de indkomne forslag udvalgte dommerkomiteen tre sæt frimærker, som blev publiceret i *Berlingske Illustreret Tidende* den 4. juli med opfordring til læserne om at afgøre hvilken serie, der var bedst.

Vinderen blev afsløret i *Berlingske Tidende* søndag den 11. juli.<sup>70</sup> Førstepræmien gik til Hakon Spliids detaljerige tegninger af slotte og kirker, mens Helge og Svend Hansens natur- og landskabsorienterede serie blev belønnet med andenpræmien. Tredjepræmien gik til Harry Nielsen, hvis serie var kunstnerisk mere moderne i udtrykket og domineredes af nutidige og dagligdagsprægede motiver.

Der var et temmeligt traditionelt udtryk over vinderforslaget, der fik 2809 af de 5712 afgivne stemmer. Både motivisk og stilmæssigt var der tydelige ligheder med de officielle særfrimærker, ikke mindst den såkaldte Genforeningsserie fra 1920. Såvel den detaljerede, historicistiske tegnestil som de udvalgte bygninger – eksempelvis Ribe Domkirke og Kronborg Slot – har en konnotation af noget tilbageskuende, nærmest tidløst og meget officielt, med eksplicite koblinger til Gud, stat og kongehus.

Helge og Svend Hansens serie derimod – der med sine 2154 stemmer kom relativt tæt på førstepladsen – havde en mere enkel og modernistisk tegnestil, og et motivvalg der fører tankerne til BT's efterlysning af "typiske danske landskaber". Serien rummer vistnok hele to kirker (15 og 20) og en enkelt gravdysse (10), men der er også plads til almuemiljøer (30) og decideret nutidige elementer som moderne fiskebåde (5) og moderne arkitektur, eksemplificeret med Lillebæltsbroen (25), der var blevet indviet i maj 1935.

Stilen er tilsvarende enkel og moderne i Harry Niensens serie, der kom på tredjepladsen med 712 stemmer. Motiverne blander landskabsskildringer med samtidige, industrielle og dagligdagsorienterede elementer. Nationens forankring i jor-

---

68 Benfield og Nørdam 2004, 189–191.

69 *Berlingske Tidende*, „Berlingske Tidende udskriver en Landskonkurrence om det bedste Sæt danske Frimærker“, 22. maj 1937.

70 *Ibid.*, „Berlingske Tidendes Frimærkekonkurrence“, 4. juli 1937.



III. 11: Vinderen af førstepræmien i Berlingskes frimærkekonkurrence, 1937: Hakon Spliids forslag.<sup>71</sup>

den og bondesamfundet er fremhævet gennem et nærbillede af en kornmark (5) og en diagonal linje af otte køer der græsser på en mark (15 øre). Det sidstnævnte var imidlertid ikke nogen nationalromantisk skildring af det gamle almue-Danmark, men et relativt moderne „take“ på dansk landbrug med et skorstensprydet andelsmejeri i baggrunden. 20 øres udkastet er en kombineret hyldest til dansk søfart og værftsindustri, med et motiv der viser en kran og et kæmpemæssigt fragtskib under bygning i en tørdok. Interessant nok rummer serien to motiver med kvindeskikkelser i fokus (10 & 30), noget som endnu var helt uset på de officielle frimærker – den første kvinde som figurerede på et officielt dansk frimærke var dronning Alexandrine, hvis kontrafej prydede et såkaldt velgørenhedsmærke

71 Benfield og Nørdam 2004, 192f. Der vides ikke, om den færdige tegning fortsat eksisterer.



Ill. 12: På andenpladsen i Berlingskes frimærkekonkurrence, 1937: Helge og Svend Hansens forslag.<sup>72</sup>

72 *Ibid.*, 196f. Der vides ikke, om den færdige tegning fortsat eksisterer.



Ill. 13: På tredjepladsen i Berlingskes fri-mærkekonkurrence, 1937: Harry Nielsens forslag.<sup>73</sup>

i 1938. Begge kvindestudier i Harry Nielsens serie viser anonyme mødre med barn. Kvinden på 30-øresmærket er desuden gengivet i grønlandsk sælskindsdragt sammen med devisen „Danmark Grønland“. Således blev ikke kun kvindeskønnet men også kolonihistorien og det arktiske kulturlandskab inddraget i den visuelle fortælling om Danmark.

De to sidstnævnte serier var imidlertid ikke alene om det modernistiske og mere samtidsorienterede udtryk. Et udkast, som er værd at bemærke, på trods af at det ikke indgik blandt de præmierede, er den unge reklametegner Hagbard Friis Jensens (1911-1945). Det bemærkelsesværdige ved denne serie er dels den enkle og i perioden yderst moderigtige, art-deco-inspirerede tegnestil, men også selve motiverne, der visualiserer et driftigt og fremtidsorienteret Danmark med skildringer af kraner, skib, tandhjul og industriarbejdere. Serien rummer også et billede af en agermark med nyhøstet korn (25 øre), mens 15-øres mærket fremhæver broen som nationalt symbol gennem at vise undersiden af en moderne stålbro, ledsaget af devisen „Danmark – Broernes land“.

Blandt de indsendte forslag var der desuden en større gruppe, der viste kendte og seværdige „highlights“ fra det danske nationallandskab, eksempelvis Møns Klint, Himmelbjerget og Rebild Bakker.<sup>74</sup> Der var også mange landbrugsmotiver, fiskebåde samt enkelte bidrag med strande og ferierende badegæster, fx det viste fotografiske udkast med mennesker, der leger i skummende havbølger. Der forekom stadig eksempler på mere traditionelle motiver som monarken og danske slotte, men der synes at være en overvægt af nye – og umiddelbart mere folkelige – motivgrupper blandt forslagene.

<sup>73</sup> Ibid., 198f. Det vides ikke, om den færdige tegning fortsat eksisterer.

<sup>74</sup> For konstruktionen af det danske nationallandskab, se Adriansen 2003b, 357–380, samt Marklund 2014.

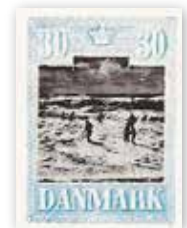


III. 14: Hagbard Friis Jensens art-deco-inspirerede bidrag i Berlingskes frimærkekonkurrence, 1937.<sup>75</sup>



III. 15. Rebild nationalpark: Et af tegneren Knud Hovgaards bidrag til Berlingskes frimærkekonkurrence, 1937.<sup>76</sup>

III. 16. Ferierende badegæster. Fotografisk bidrag af Herluf Lykke og Johannes Nielsen til Berlingskes frimærkekonkurrence, 1937.<sup>77</sup>



<sup>75</sup> Benfield og Nørdam 2004, 252 ff. Privat samling.

<sup>76</sup> *Ibid.*, 203. Fire af Hovgaards landskabsbaserede udkast blev gengivet i *Berlingske Tidende* den 18. juli 1937 og kunstneren belønnedes med en „opmuntringspræmie“ på 50 kroner.

<sup>77</sup> Benfield og Nørdam 2004, 223. Privat samling.

Samtlige udkast blev udstillet på Charlottenborg, mens et udvalg blev vist i *Berlingske Tidende* fra den 9-18. juli. Ifølge avisen udtrykte publikum stor begejstring for de udstillede motiver:

„Der er i det hele taget mange smukke Mærker, og Besøgende, der i Gaar saa Udstillingen, og som har set andre Frimærkeudstillinger, erklærede, at det var den bedste Frimærke-Udstilling, der endnu havde været holdt.“<sup>78</sup>

Post- og Telegrafvæsenets officielle reaktion var dog mere afmålt. Generaldirektør Mondrup udtalte i *Berlingske Tidende*, at „Jeg mødte med en vis Mistro til denne Konkurrence, men jeg fandt dog på Udstillingen et og andet af Interesse“. Der var dog intet af det viste, der virkelig imponerede på generaldirektøren, idet han i samme interview konkluderede, at „Det helt geniale manglede [...]“<sup>79</sup>

---

## Mindre tiltag og konkurrencer

I perioden mellem *Politiken* og *Berlingskes* store konkurrencer så flere mindre tiltag dagens lys. Adskillige private aktører – organisationer, aviser og privatpersoner – indsendte skitseforslag til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, tilsyneladende helt på eget initiativ. Motiverne på disse var ofte både folkelige og samtidsorienterede, fx en skitse fra 1935, der viser et campingtelt med en lille sejlbåd i baggrunden.

Et andet eksempel er det såkaldte „Jenny Frimærke“, som blev indsendt i 1937 af *Odsherreds Avis*. Udkastet har en i sammenhængen meget utraditionel collage- og viser en glad pige i badedragt, der poserer som Den lille havfrue. Baggrunden udgøres af et stort Dannebrogssflag med navnet „Jenny“ synligt påklisteret. Badepigen var ingenlunde tilfældigt valgt: „Jenny“ – hvis fulde navn var Jenny Kammersgaard – der blev verdensberømt, da hun i 1937 svømmede over Kattegat fra Sjællands Odde til Grenå og var en af periodens unge stjerneskud i den danske sportsverden. Forslaget, som blev gemt væk i Post- og Telegrafvæsenets arkiver, var således yderst progressivt for sin tid. Det var først i efterkrigstiden at ikke-royale kvinder og sportsverdens kendisser begyndte at dukke op på de officielle frimærker.

Et tredje tidstypisk forslag, der også fortjener omtale, landede på Generaldirektør Mondrups skrivebord den 20. marts 1935. Det var en hel lille serie, fremstillet af bladtegneren Valdemar Setoft, som med kunstnerens egne ord bestod

---

<sup>78</sup> *Berlingske Tidende*, „1500 Frimærke-Forslag paa Charlottenborg“, 9. juli 1937.

<sup>79</sup> *Ibid.*, „Mange og gode Forslag til nye Frimærker i Berlingske Tidendes Landskonkurrence“, 29. juni 1937.



III. 17. Campingtur i det danske landsskab, 1935.<sup>80</sup>



III. 18. „Forslag til et Jenny Frimærke“, 1937.<sup>81</sup>

af „danske motiver, helholdsvist: et dansk kystmotiv, Storstrømsbroen og Spodsbjerg Fyr ved Hundested“.<sup>82</sup> Alle tre motiver synes populære i perioden, men især bromotivet var tilbagevendende blandt de uautoriserede frimærkeforslag. Motivets popularitet hænger formentlig sammen med, at der blev foretaget en række betydelige brobyggerier i mellemkrigstidens Danmark. Fx blev den afbildede Storstrømsbro indviet i 1937, men 1930'ernes brokreationer tæller også den nævnte Lillebæltsbro (1935), Limfjordsbroen (1933) og mange flere. Broer udgjorde således et i højeste grad samtidigt motiv, der ligeledes indeholdt en ikke uvæsentlig fortælling om Danmark som et land, forbundet af broer – et motiv og en fortælling, som interessant nok også forekommer på de nye danske pengesedler designet af Karin Birgitte Lund.<sup>83</sup>

I 1932 opfordrede Tegnerforbundet sine egne medlemmer til at lave udkast til et nyt frimærke. Opgaven var ikke formuleret som en decideret konkurrence, men blot som en opfordring til medlemmerne – det vil sige kunstnere og tegnere – om at sende deres bud på et nyt frimærke inden en bestemt dato. Det tyder ikke på, at der blev kåret nogen vinder af Tegnerforbundets tiltag. Samtlige udkast blev sendt til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, og formålet var ifølge forbundets egne udtalelser først og fremmest at skabe fokus på sagen.<sup>84</sup>

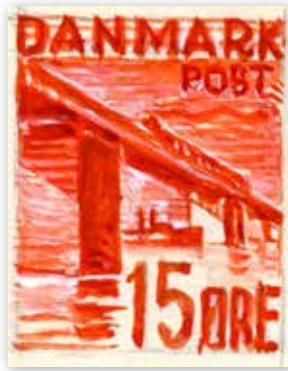
80 Brev fra S Frank, dateret 14. marts 1935. Post Danmarks administrative arkiv, kasse Fe1 1930 – 37, PTM.

81 Brev fra Odsherreds Avis, dateret 12. august 1937. *Ibid.*

82 Brev fra V. Setoft, dateret 18. marts 1935. *Ibid.*

83 Se Leth-Espensen og Kofoed Hansen 2009, 151ff; Sørensen 2013, 14ff;

84 Brev fra Tegnerforbundet til generaldirektør Mondrup, 21. marts 1935. Post Danmarks administrative arkiv, kasse Fe1 1930–37, PTM; Benfield og Nørdam 2004, s. 97 ff; Tegneren, januar–februar 1933; Tegneren, marts–april 1933.



III. 19. Valdemar Setofts „tre danske motiver“, 1935.<sup>85</sup>

III. 20. Vinderen i Det Kraft'ske Legats konkurrence, 1936.<sup>86</sup>



Også det såkaldte Kraft'ske legat – en kunstfond stiftet til minde om landsskabsmaleren Frederik Carl Julius Kraft – udskrev en mere snæver frimærkekonkurrence i 1935-36. Blandt de indkomne forslag blev arkitekt Flemming Teisens enkle taltegningskåret som vinder, et motiv som kraftigt skiller sig ud fra resultatet af eksempelvis Berlingskes konkurrence ved at fokusere på frimærkets grafiske sider frem for dets narrative kvaliteter.<sup>87</sup> Dette er dog ikke særligt overraskende, idet bedømmelsesudvalget var sammensat af primært repræsentanter fra kunst- og arkitektfaget. I bedømmelsesudvalget sad Kunstakademiets direktør professor Einar Utzon Frank, professor Kai Gottlob, maler Svend Hammershøi samt arkitekterne Holger Jacobsen og Kai Fisker. Dertil generaldirektør Mondrup, som dog udelukkende deltog af teoretisk interesse.<sup>88</sup>

Både Tegnerforbundets og legatstyrelsens tiltag henvendte sig således til en begrænset gruppe af befolkningen i modsætning til *Politiken* og *Berlingskes* store konkurrencer, og de indsendte forslag var da også langt færre i antal.<sup>89</sup> Et umid-

<sup>85</sup> Brev fra V. Setoft, 18. marts 1935. Post Danmarks administrative arkiv, kasse Fe1 1930 - 37, PTM.

<sup>86</sup> Benfield og Nørdam 2004, 151.

<sup>87</sup> *Politiken*, „Prisbelønnede Frimærker“, 30. april 1936. Benfield og Nørdam 2004, s. 149 ff.

<sup>88</sup> *Berlingske Tidende*, „Præmieret Frimærkeopgave“, 30. april 1936; *Politiken*, „Prisbelønnede Frimærker“, 30. april 1936.

<sup>89</sup> Benfield og Nørdam 2004, 97-98, 149-150.



delbart fællestræk ved resultatet af begge initiativer er, at det grafiske spiller en større rolle end den visuelle fortælling, herunder i høj grad udformningen af tal og bogstaver, især i forhold til postens officielle mærker, som var meget konservative med hensyn til udformning af skrifttyper på 1930'ernes frimærker.

## Konkurrencer organiserede af Post- og Telegrafvæsenet

I anden halvdel af 1930'erne løsnede Post- og Telegrafvæsenet sit greb om frimærkeproduktionen en smule og begyndte efterhånden at inddrage andre parter i processen, eksempelvis Kunstakademiet. Som svar på et spørgsmål i B.T om hvorvidt Akademiraadet i fremtiden skulle træffe afgørelser for postvæsenet i kunstneriske spørgsmål, svarede generaldirektør Mondrup: „Ja, det kan De være overbevist om [...] Akademiet har selv anmodet om, at denne Ordning maatte blive truffet, og vi har i Postvæsenet med Glæde givet 'jobbet' fra os.“<sup>90</sup> Om denne aftale var indgået af fri vilje eller tvang står hen i det uvisse. Under alle omstændigheder eksisterer der en afskrift af et brev fra Statsministeriet, dateret 18. juni 1934.<sup>91</sup> I dette henledes opmærksomheden på at Kunstakademiet ifølge dets fundats er statens rådgiver i æstetiske spørgsmål og dermed har en pligt til at være til stede ved bedømmelse af kunstneriske spørgsmål. Kunstakademiet havde på eget initiativ anmodet ministeriet om at henlede opmærksomheden herpå og blandt andet peget specifikt på frimærker, så noget tyder på, at Mondrup har set sig nødtvunget til at indgå denne aftale om rådgivning.

En anden og mere synlig form for samarbejde kom til udtryk allerede i 1936, da Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet udskrev en konkurrence om at designe et turistfrimærke i samarbejde med Turistforeningen for Danmark.<sup>92</sup> I konkurrenceindbydelsen, som er dateret 7. maj 1936, lød det:

„Medlemmer af Tegnerforbundet, Danske Bladtegnere, Akademisk Arkitektforening, Malende Kunstneres Sammenslutning, Grafisk Kunstner Samfund samt Dansk Billedhugger Samfund indbydes herved til at deltage i en Konkurrence om Udførelsen af et Udkast til Turistfrimærker. Konkurrencens Formaal er at fremskaffe Udkast til en Serie Frimærker, der gennem deres Illustrationer skulle virke propagandamæssigt i Ind- og Udland for dansk Turisme.“<sup>93</sup>

90 B.T., „Der kommer en ny Serie danske Frimærker“, 11. oktober 1935.

91 Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.1 1930-1937, PTM.

92 *Berlingske Tidende*, „En Krabbe med Danmarks-Kort på Ryggen“, 30. maj 1936; Benfield og Nørdam 2004, s. 165 ff.

93 Konkurrenceindbydelse dateret 7. maj 1936. Post Danmarks administrative arkiv, kasse Fe 1 1930 - 37, PTM.



III. 21. Vinderen i Post- og Telegrafvæsenets åbne konkurrence om Danmarks nye turistfrimærke, 1936.<sup>94</sup>

I forhold til hvad posten tidligere havde praktiseret, var fremgangsmåden denne gang meget fri, på trods af at invitationen ikke henvendte sig til hele befolkningen. Konkurrencen indbragte omkring 130 forslag, som motivisk har stor lighed med resultatet af konkurrencen som året efter blev arrangeret af *Berlingske Tiden* og *Berlingske Aftenavis*: landskaber, landbrugsscenerier, broer og kongelige slot samt markante kirker – fra middelalderlige rundkirker til den ved tidspunktet endnu ikke indviede Grundtvigskirken i København (1940).<sup>95</sup> Bedømmelsesudvalget bestod af repræsentanter for Kunstakademiet, Post- og Telegrafvæsenet samt Turistforeningen for Danmark. Tare Jespersen vandt konkurrencen med sit motiv af en krabbe, hvis rygskjold danner et Danmarkskort, og ben udgøres af ti gymnaster. Det kreative motiv viste sig imidlertid at være overraskende kontroversielt og resulterede således i kritiske kommentarer i dagspressen.<sup>96</sup>

Konkurrenceresultatet fik generelt en temmelig blandet modtagelse, og som en af tilskuerne udtalte: „Der var virkelig mange smukke Frimærker iblandt, naar man saa bort fra de præmierede.“<sup>97</sup>

På trods af de positive intentioner fra postvæsenets side, blev ingen af de indsendte forslag realiseret som frimærke. I et notat underskrevet og dateret af generaldirektør Mondrup 6. oktober 1936 lød det:

„Da der saaledes ikke er noget af Forslagene, der virker overvældende betagende, kunde man maaske ræsonere saaledes: Der er lige udstedt og vil i Løbet af det næste Halvaar blive udstedt i alt 13 ny Frimærker [...] og af disse er der i al Fald 8, der kan falde ind under Begrebet Turistmærker, nemlig Mærkerne med Nikolaj Kirke [...], Ribe Domkirke [...], Dybbøl Mølle [...], Amalienborg [...] og Marselisborg [...]. Selvom Grænsen for, hvor mange Frimærker man med Held kan udstede, ikke kan siges at være overskreden,

94 Benfield og Nørdam 2004, 165.

95 Benfield og Nørdam 2004, 165–183.

96 *Ibid.*, s. 166; *Politiken*, "Præmie-Krabben" 31. maj 1936; *Social-Demokraten*, „Skal en Krabbe reklamere for det danske Badeliv?“, 30. maj 1936; *Politiken*, „Souvenirs-Udstillingen aabnet“, 30. maj 1936.

97 „En mærkelig præmiering“, avisudklip uden ophavsangivelse i Peder Pedersens samling, PTM. Formentlig 30. maj 1936.

maa man dog holde lidt igen [...] Under Hensyn hertil ønsker man ikke nu at tage noget af de foreliggende Udkast.“<sup>98</sup>

Samtlige forslag blev altså afviste, inklusive vinderen. I stedet var der række frimærker der allerede var under udgivelse – med motiver af kongeslotte, kirke og et enkelt krigsminde (Dybbøl Mølle) – som skulle fungere som landets turistmærker. Ligesom i tilfældet med Nationalbanken og de danske pengesedler, valgte Generaldirektoratet for Post – og Telegrafvæsenet det traditionelle og officielle, med eksplicitte associationer til staten og nationalhistorien, i stedet for de mere nyskabende og folkelige konkurrenceforslag.

Først i 1938 udkom nogle reelle frimærker som resultat af en offentlig konkurrence.<sup>99</sup> Konkurrencen var arrangeret af Post- og Telegrafvæsenet og havde til formål at tilvejebringe forslag til to forskellige jubilæer: Det ene til minde om stavnsbåndets ophævelse, det andet til minde om skulptøren Bertel Thorvaldsens hjemkomst fra Rom.<sup>100</sup> Indbydelsen til konkurrencen blev sendt ud via 200 af landets blade, og der var ingen begrænsninger på, hvem der kunne deltage. Hvad angik frimærket med stavnsbåndet var der krav, at motivet skulle vise frihedsstøtten eller en allegori over begrebet. Med hensyn til det andet motiv var der ingen krav udover eksempelvis tekstens størrelse.<sup>101</sup>

Formentlig under påvirkning af den offentlige kritik af de tidligere frimærkekongurrencer blev der nedsat en dommerkomite med en meget bred baggrund denne gang: Bedømmelsesudvalget bestod af i alt 10 medlemmer, med repræsentanter for kunst, presse, bogtrykkerfaget og Post- og Telegrafvæsenet. Mere specifikt bestod det af: Professor Utzon Frank og kunstmaler Roose for Kunstakademiet, kontorchef Ulrich for Tegnerforbundet, Dr.Tech. Jantzen for Københavns Bogtrykkerforening, overfaktor Petersen for Københavns Philatelist Klub og Danmarks Filatelist Union, redaktør Eskelund for Danske Journalisters Fællesrepræsentation, redaktør Sørensen for Danske Dagblades Fællesrepræsentation, afdelingschef Jensen, kontorchef Holmblad og telegrafingeniør Christensen for Post- og Telegrafvæsenet.<sup>102</sup> Den endelige beslutning om, hvorvidt nogle af forslagene skulle trykkes som frimærke, lå imidlertid hos ministeren for offentlige arbejder, Fisker, og generaldirektør Mondrup.<sup>103</sup>

98 Post Danmarks administrative arkiv, kasse F.e.1 1930 – 37. PTM.

99 *Berlingske Tidende*, „De nye Præmie-Frimærker“, 8. marts 1938; *Kristeligt Dagblad*, „Mindst 15 Millioner Stavnsbaands-Frimærker“, 8. marts 1938; Daugaard 2012.

100 Udkast til konkurrenceindbydelse, januar 1938, Post Danmarks administrative arkiv kasse F.e.6 1902-1929-1938, PTM; Benfield og Nørdam 2004, s. 261 ff.

101 Udkast til konkurrenceindbydelse, januar 1938, Post Danmarks administrative arkiv kasse F.e.6 1902-1929-1938, PTM.

102 *Politiken*, „Hurtig Afgørelse af Frimærke-Konkurrencen“, 8. marts 1938.

103 *Berlingske Tidende*, „De nye Præmie-Frimærker“, 8. marts 1938.



Ill. 22: Vinderne i Post- og Telegrafvæsenets åbne frimærkekonkurrence i 1938, udgivne som særfrimærker i samme år. PTM (dk-0244, dk-0249 & dk-0240)

Der blev indsendt godt 150 udkast til hvert mærke, og blandt hver af disse udvalgte dommerkomiteen tre vindere. Reklametegner Aage Johansen vandt førstepræmien i konkurrencen om stavnsbåndsmærket, mens Johannes Britze vandt førstepræmien for sit Thorvaldsen-motiv.<sup>104</sup> Begge motiver udkom på frimærke. Det ene den 20. juni 1938 på 150 års dagen for stavnsbåndets løsning, det andet, som var en gengivelse af et Eckersberg-maleri, den 17. november samme år til minde om 100-året for billedhugger Bertel Thorvaldsens hjemkomst til København og hans udnævnelse til æresborger.

### Visualiseringer af nationen på danske frimærker – sammenfattende diskussion

De sidste to decenniers digitale revolution har forvandlet frimærket til et kuriøst fortidslevn, hvis primære målgruppe er deciderede samlere og posthistorisk interesserede. Sådan var det ikke i det 20. århundrede. Indtil for nylig var frimærket en vægtig bestandsdel i samfundets visuelle kultur, langt mere udbredt end storbyernes reklameplakater og den kunst, der er blevet vist på museer og gallerier. Men frimærkets uanselige størrelse, og dets ligeså uanselige, prosaiske funktion, har bevirket, at dets betydning som kulturprodukt og visuelt artefakt ofte er blevet overset, ikke mindst i den akademiske forskning.

Nyere historiske og kulturvidenskabelige studier viser imidlertid, at frimærket har været et vigtigt medium for spredning af statspropaganda og symbolske beskeder fra samfundets elite til de almindelige borgere. Således er det også et billedmedium, der har haft et betydeligt potentiale for nationsbygning og dannelse af nationale identiteter. Foreliggende artikel undersøger, hvordan de dan-

104 Benfield og Nørddam 2004, 265 og 277.

ske frimærker i mellemkrigstiden visualiserede Danmark og „det danske“. Et vigtigt udgangspunkt er teoridannelsen omkring *banal nationalism* og *imagined communities* i moderne nationalismeforskning, men dets analytiske arsenal er også baseret på aktuelle, ikonografiske studier af såvel frimærker som pengesedler i det 20. århundrede.

Empirisk fokuserer vi på 1930'erne og de designkonkurrencer, som blev afholdt med det overordnede formål at skabe nye motiver til de danske særfrimærker. Undersøgelsen viser, at frimærket udgjorde et vigtigt nationalt symbol i perioden, idet det tilbød et fokus og visuelt omdrejningspunkt for diskussioner om danskhed og danske værdier. Således mener vi, at frimærket indgik som et væsentligt billedelement i konstruktionen af Danmark som forestillet, nationalt fællesskab. Men undersøgelsen viser samtidig, at der langt fra forelå nogen national konsensus om, hvordan det danske skulle visualiseres.

De danske særfrimærker, som blev udgivet i mellemkrigstiden, bar generelt et officielt og konservativt udtryk, med en ikonografi der henviste til staten, religionen og den officielle nationalhistorie, fx kongelige mærkedage og historiske jubilæer á la 400-året for reformationen. Men den offentlige kritik i periodens medier – og de adskillige klagebreve som blev afsendt til Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet – indikerer, at der var brugere, som havde svært ved at relatere sig til denne visualisering af nationen. Kritikken pegede i forskellige retninger og kunne henvise til såvel form som indhold. Et tilbagevendende argument blandt kunst- og grafikkyndige var dog, at frimærkerne havde en utidssvarende udformning, mens der indholdsmæssigt var mange, der efterlyste motiver som fremmede dansk eksport og turistindustri.

Undersøgelsen ser nærmere på de alternative Danmarksbilleder, som kom til udtryk i de mange ubenyttede frimærkeforslag – billeder der blev fremstillet på privat initiativ eller på foranledning af en konkurrence. Overordnet set viser disse et mere folkeligt og samtidsorienteret motivunivers. Forslagene var meget forskelligartede, men kan groft set opdeles i tre større grupper. Den første og største var danske landsskabskildringer, især landbrugsmiljøer og seværdige „highlights“ fra det danske nationallandskab, fx Møns klint. Til samme kategori kan man føje de eksplicite skildringer af Danmark som ferie- og turistland. Kategori nummer to var visualiseringer af det driftige, moderne og industrialiserede Danmark, med motiver af eksempelvis broer, kraner, tandhjul, andelsmejerier og moderne fiskebåde. Den tredje og sidste gruppering var forslag med motiver af det officielle og statslige Danmark: monarken, nationale monumenter, kirke, heraldiske symboler og kanoniserede kunstnere i stil med de udgivne særfrimærker.

Sammenlagt var de første to kategorier med „uofficielle“ fortællinger væsentligt større end den sidste. Alligevel viser sidstnævnte kategori, at der også var brugere – eller borgere – som var godt tilfreds med fremstillingerne af nationen på de udgivne frimærker. Dette understreges også af resultatet i *Berlingskes* store

frimærkekonkurrence i 1937, hvor Hakon Spliids traditionelle serieforslag med slot og kirke vandt førstepladsen med 2809 af de 5712 afgivne stemmer. På den anden side kom Helge og Svend Paulsens modernistiske landsskabsserie meget tæt på førstepræmien med sine 2154 stemmer. Og serien der kom på tredjeplads – Harry Nielsens udkast – kombinerede landsskabsskildringer med industrielle motiver og dagligdags elementer, mens vinderen af publikums pris i *Politikens* konkurrence (1930) viste en landmand der høstede en hvedemark. De ubenyttede forslag indikerer derfor også, at dele af befolkningen ville have frimærker som visualiserede Danmark på en bredere måde end gennem henvisninger til staten og nationalhistoriske milepæle.

Således fremgår det også af undersøgelsen, at Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet – som med et udtryk lånt fra Pauliina Raento og Stanley D. Brunn var „gatekeepers“ ved de danske frimærkeudgivelser – fandt sig nødsaget til at navigere mellem flere forskellige nationale fortællinger. Situationen minder om den, hvor ledelsen for Danmarks Nationalbank har befundet sig ved udgivelserne af nye pengesedler. Ifølge historikeren Anders Ravn Sørensen var Nationalbanken tvunget til at forhandle med et yderst komplekst publikum, der har omfattet mange forskellige og ofte modsatrettede opfattelser af nationens værdier. Sørensen viser også, at Nationalbanken næsten altid har valgt den mest konservative og nationalromantiske version – og han forklarer dette med hjælp af begrebet *legitimitet*: for at pengesedlerne skal fungere som betalingsmiddel er det nødvendigt, at de indeholder en ikonografi der fremstår som legitim for så store dele af befolkningen som muligt.

Lignende overvejelser synes at have styret generaldirektør Mondrup og hans team. Post- og Telegrafvæsenets øverste ledelse styrede designprocessen med fast hånd og dets indstilling til uautoriserede forslag var åbent skeptisk og ofte decideret afvisende. Også selvom en vis opblødning er synlig i anden halvdel af 1930'erne – hvor såvel Kunstakademiet som Turistforeningen for Danmark blev inddraget i arbejdet – var det fortsat den statsligt-officielle ikonografi som blev udvalgt til at pryde periodens frimærker. Policyen blev motiveret af postvæsenets talerør med udsagn som fremhævede frimærkets funktion som „postalt frigørelsesmiddel“. Og det virker som om dette var den primære begrundelse til, at motiverne ifølge postvæsenet måtte have forbindelse til staten – eller bedømmes til at være af „samfundsrelevant“ karakter. Koblinger til mere samtidige fænomener kunne være kontroversielle og svække troværdigheden for såvel frimærket som postvæsenet hos dele af befolkningen. Et sigende eksempel er når generaldirektør Mondrup i 1936 valgte at trække det vindende forslag i Post- og Telegrafvæsenets egen konkurrence om et nyt dansk turistfrimærke tilbage. Det kreative forslag – der viste en krabbe med et Danmarkskort på ryggen – fik en blandet modtagelse i pressen, hvorfor det endte med at blive afvist til fordel for nogle allerede planlagte frimærker med kirker, slot og Dybbøl Mølle, der lige inden trykning blev tildelt

en status som de nye danske „turistmærker“. Altså: ikonografiske koblinger til det officielle og bestående blev anset for at udgøre det sikreste kort i postvæsenets stræben efter legitimitet; en stræben som også handlede om generaldirektøren selv og hans troværdighed som statslig aktør og talerør.

Sammenfatningsvis viser artiklen, at frimærket har fungeret som et visuelt fokus for nationale følelser og forestillinger. Ligesom Dannebrogssflaget og motiverne på danske pengesedler har det tilbudt et diskret, men allesteds nærværende billedsprog, der har mindet befolkningen om deres nationale tilhørsforhold i daglige, udrådatiske og „banale“ sammenhænge. Men samtidig viser debatten omkring frimærkerne, at der heller ikke i mellemkrigstiden eksisterede nogen konsensus i Danmark om de såkaldte nationale værdier. Undersøgelsen peger snarere i retning af en kamp om det nationale mellem statslig og folkeligt – et forhold som bør relateres til den grundtvigianske bondebevægelse og dets historisk dokumenterede påvirkning af den danske identitetsdannelse efter 1864. Grundtvigianismen fremhævede den landlige gårdmandskultur som kvintessensen af det nationale, samtidigt med at den rummede et anti-elitært skær rettet mod kultureliten og den statslige øvrighed.<sup>105</sup> Således er det ikke umuligt, at der var mange brugere, som opfattede frimærkemotiver med landlige elementer som værende mere danske og nationalt samlende end statens og samfundsmagtens officielle inkarnationer.

---

## Litteratur

- Adriansen, Inge 2003: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000: Fra fyrstestat til nationalstater* Bd. 1. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Adriansen, Inge 2003b: *Nationale symboler i Det Danske Rige 1830-2000: Fra undersåtter til nationalstater*. Bd. 2. Museum Tusulanums Forlag, København.
- Anderson, Benedict 2006 (1983): *Imagined Communities. Reflections in the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. Verso, London & New York.
- Benfield, William R., Bruno Nørדם 2013: *Handbook of Danish Essays and Proofs 1849-1919*. Vol. 1. Published Privately. Seattle, Washington.
- Benfield, William R., Bruno Nørדם 2004: *Håndbog om danske essays 1920-1939*. Bd. 2. Jay Smith & Associates.
- Benfield, William R., Bruno Nørדם 2011: *Handbook of Danish Essays and Proofs 1940-1960*. Vol. 3. Privately Published in Seattle, Washington.
- Billig, Michael 1995. *Banal Nationalism*. Sage Publications, London.
- Blüdnikow, Bent 1993: *Post og Tele under samme tag. P&T's historie 1927-1960*. Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet, København.

---

105 Se fx Østergaard 1990 og Cambell & Hall 2010.

- Brunn, Stanley D., Paulina Raento: „Visualizing Finland: Postage Stamps as Political Messengers“. *Geografiska Annaler. Series B: Human Geography* 2005:2.
- Brühl, Carlrichard 1985: *Geschichte der Philatelie*, Bd. 1-2, Georg Olms Verlag, Hildesheim, Zürich, New York.
- Campbell, John L. & Hall, John A. 2010: „Defending the Gellnerian Premise: Denmark in Historical and Comparative Context.“ *Nations and Nationalism* 16: 89–107.
- Clausen, Janus, 2010: „’Frimærket skal være et landsfrimærke..’ – Danske frimærker og national identitet“. *1066 Tidsskrift for historie*. 2010: 2, s. 13-23.
- Daugaard, Erling 2012: *AFA Danmark frimærkekatalog*. AFA-forlaget, Otterup.
- Hoyo, Henio 2010: „Posting Nationalism: Postage Stamps as Carriers of Nationalist Messages“. *Beyond Imagined Uniqueness: Nationalisms in Contemporary Perspectives*. Joan Burbick og William Glass (red.). Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.
- Jensen, Erik 2013: *Danmarks nationale frimærkeskat*. Skrifter fra Post & Tele Museum 8. København.
- Jones, Robert A: „Heroes of the Nation? The Celebration of Scientists on the Postage Stamps of Great Britain, France and West Germany“. *Journal of Contemporary History* 2001: 3.
- Leth-Espensen, Pernille, Koefoed Hansen, Lone: „Cirkulerende monumenter“. *Passepartout – Skrifter for Kunsthistorie* 2009:29.
- Marklund, Andreas: „Danskhetens landskap. Landskap, återuppbyggnad och nationell identitet i dansk efterkrigsfilm“. *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 2014:1.
- Reid, Donald M: „The Symbolism of Postage Stamps: A Source for the Historian“. *Journal of Contemporary History* 1984: 19.
- Scott, David 1995: *European Stamp Design: A Semiotic Approach to Designing Messages*. Academy Editions, London.
- Sørensen, Anders Ravn: „At designe danskhed: forestillinger om nationen på danske pengesedler“. *Kulturstudier* 2013:1.
- Sørensen, Anders Ravn: „’To Weird for Banknotes’: Legitimacy and Identity in the Production of Danish Banknotes 1947 – 2007“. *Journal of Historical Sociology* 2014:27. DOI: 10.1111/johs.12077.
- Østergård, Uffe 1990: *Peasants and Danes*. Danish National Identity and Political Culture. Aarhus Universitet, Centre for Cultural Research Working Paper, Aarhus.

### **Trykte kilder**

- Berliner Tageblatt* 1930.
- Berlingske Tidende* 1936-1938.
- B.T.* 1931-1935.



*Dagens Nyheder* 1930.

*Hamburger Anzeiger* 1930.

*Lolland-Falsters Stiftstidende* 1930.

*Politiken* 1929-1938.

*Randers Amtssavis* 1929.

*Social-Demokraten* 1931-1936.

*Skønvirke. Meddelelser fra Forening for Kunsthaandværk og Selskabet for dekorativ Kunst*. 5te Hefte, 1922.

*Tegneren*, januar-april 1933.

### **Utrykte kilder**

Det administrative arkiv vedrørende fremstilling af danske frigørelsesmidler siden 1851. Opbevares på Post & Tele Museum (PTM) med Rigsarkivets tilladelse.

PTM: Peder Pedersens samling.

---

## **English Summary**

### ***Visualizing a nation***

#### ***Stamps and the nation in Denmark in the inter-war period***

Stamps were an important element in the visual culture of a society until very recently. Apart from its quite prosaic function as documentation of payment of postage, the surface of the postage stamp has also been used for symbolic communication from state elites to the population in general. This article explores the visual narratives that the postage stamp has communicated in Denmark about the nation and national values. The focus is on the 1930s, when there was intense debate in the Danish media concerning the stamps' motifs and graphical qualities. A number of design competitions were held during this period, when both artists and the general public were encouraged to come with their own proposals for new national stamps. The study demonstrates that the stamp was an important national symbol as it functioned as an easily accessible visual focus for discussions about Danishness and Danish values. At the same time, the content of the discussions, like the many alternative and unused postage stamp motifs, shows that there existed many different opinions about how the nation should be visualized. In particular there was a clear discrepancy between the state iconography of the stamps that were issued and the large grouping among the unused proposals which made use of the landscape and elements from peasant society to emphasize what was "typically Danish".